

*Barabás A. Tünde*¹

A média hatása a nézőkre: félelem kontra agresszió?

A tömegkommunikáció – amelynek napjainkra gyakorolt hatására jellemző, hogy a hatalmi ágak között negyedikként emlegetik – részben annak köszönheti egyre növekvő befolyásoló erejét, hogy az infokommunikációs technika fejlődésének hihetetlen felgyorsulásával behatol az állampolgárok magánszférájába, a hírek és információk folyamatosan érik – „sokkolják” – a lakosságot, kiváltva ezzel azonnali, sokszor józan mérlegelés nélküli erős érzelmeket, szorongást, félelmet, vagy akár agressziót.

Ez a jelenség kriminológiai megközelítésben két jelentősnek tekinthető hatása miatt érdemel figyelmet. Egyrésztől kérdés, vajon valóban kimutatható-e közvetlen összefüggés a lakosság bűnözéstől való félelme, romló biztonságérzete és a tömegkommunikációból visszatükröződő „valóság” között. Másrésztől vizsgálendő az is, vajon a média által sugárzott erőszak a félelem mellett kelthet-e egyesekben agresszív érzelmeket, azaz félhetünk-e attól, hogy a köz- és bulvársajtóban egyaránt felülreprezentáltak találhatók erőszakra szóló híradások, illetve olyan fikciók, amelyek erőszakot mutatnak be (krimik, thrillerek stb.), szorongásokat vagy éppen agressziót keltenek az arra hajlamos nézőben. Mindezek vizsgálata abból az aspektusból válik különösen érdekessé, hogy vajon tehet-e – és ha igen, mit – a rendőrség a félelem, illetve az agresszió sokszor irracionálisnak tűnő terjedése ellen.

TÖMEGKÖMUNIKÁCIÓ ÉS FÉLELEM

Magyarországon – kutatások tanúsága szerint – a nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan jelentős mértékű a bűnözéstől való félelem, és a lakosságnak a hivatalos

---

¹ Dr. habil. Barabás A. Tünde CSc, intézetvezető egyetemi docens, NKE RTK Bűnügyi Tudományok Intézete

statisztikák tükrözze képtől meglehetősen eltérő az elképzelése a bűnözés volumenét és jellegét, a saját áldozattá válása esélyeit illetően.

Ez utóbbi jelenséget nevezik a szakirodalomban *félelmi paradoxonnak*.² Skandináv kutatási eredmények azt mutatták például, hogy a nők és a 60 év felettiek jóval kevésbé hajlandóak sörétedés után az utcára menni, mint a fiatalok. Ezzel szemben a bűncselekmények őket jóval kevésbé érintik, mint például a fiatalabb férfiakat.³ Vagyis a valóság és az arról alkotott kép nem azonos. A fiatalok „bátorsága” könnyen alapulhat a korábbi rossz tapasztalatok hiányán, valamint az önmaguk legyőzhetetlenségébe vetett hitén (sebezhetetlenségi mítosz), sőt a két ok egymással is összefügg. Az idősebbek tapasztaltabbak, és emellett általában jobban ismerik korlátaikat, sebezhetőségüket. Ilyenkor természetesen felmerülhet az a kérdés, vajon nem inkább azért válnak kevésbé áldozattá az idősek, mert kevésbé kockáztatnak?

Emellett a magyar állampolgárok sem attól félnek elsősorban, ami valóban nagyobb eséllyel következhet be életükben (például zseblopás, vagy más, kisebb súlyú bűncselekmény elszívása), legalábbis a statisztikák szerint.

A lakosság bűnözéstől való félelme tehát sokszor nem hozható összefüggésbe az ország tényleges bűnügyi helyzetével, vagy akár az érintettek *objektív biztonsági helyzetével*, amely a nyilvántartott bűnügyi adatok alapján a sértetté válás lehetőségét mutatja adott helyszínen és időszakban.

A félelem kialakulását vizsgáló elméletek eltérő magyarázatokat adnak a félelem okaira. A különbségek alapvetően abból adódnak, hogy a vizsgálódások során a válaszadók mely tényezőkre helyezik a hangsúlyt: így a korábbi viktimizációs tapasztalatokra, a lakókörnyezet rendezettségére, a médiában megjelenő bűnözési képre, a személyes kockázatértékelésre vagy éppenséggel a társadalom általános rendjére, a fennálló egyéb társadalmi problémákra. Valószínűleg önmagában egyik elmélet sem képes teljes magyarázattal szolgálni a bűnözéssel kapcsolatos félelmek/szorogások létrejöttére, ezért csak a felsorolt okok együttes elemzése adhat megfelelő eredményt, amint azt korábbi hazai vizsgálatok is igazolják.⁴ Látni kell azonban, hogy mindegyik elmélet tartalmaz egy közös gondolatot, amely a rendezetlenség/rend kérdésköréhez kapcsolható. Mindegyik elképzelés az ember külső vagy belső harmóniájának felborulásához köthető, ami oda vezet,

² Az úgynevezett félelmi paradoxon azt jelenti, hogy nem azok, és nem attól félnek, amitől kellene. Így például a nők, idősek, szegények jobban félnek az áldozattá válástól, miközben ők kevésbé veszélyeztetettek a statisztikák szerint.

³ KORINEK László: *A bűnözés visszatükröződése*. In: *Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözéskontroll*. GÖNCZÖL Katalin – KORINEK László – LÉVAY Miklós (szerk.), Corvina Kiadó, Budapest, 1996, 75–92.;

KORINEK László: *Rejtett bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988, 151.

⁴ KÓ József: *A bűnügyi statisztika és a bűnügyi helyzet változása*. Kézirat, Budapest, 1999.

hogy megváltozik vagy rögzül a külvilág veszélyeiről alkotott képe, és állandósul a félelem.

A bűnözési félelem kérdése összefügg a lakosság közvetlen lakókörnyezetében tapasztaltakkal, és azzal, milyennek látják a lakosok környezetük bűnügyi helyzetét, és mennyire elégedettek a rendőri munkával. Ez a kép azonban szintén nem esik egybe feltétlenül a tényleges helyzettel. Az egyén szubjektív biztonságérzetét jelentősen befolyásolja az is, hogy milyennek érzékeli a bűnüldöző hatóságok munkáját, elégedett-e vele, vagy úgy érzi, nem képesek őt a bűnözőktől megvédeni. Ezért a rendőrség és a nyomozó hatóságok nagy súlyt fektetnek az úgynevezett felderítési, vagy nyomozási eredményességi mutatókra. Ezek a számok gyakorlatilag a bűnözéskontroll hatékonyságát minősítik azáltal, hogy megmutatják, az ismertté vált bűncselekmények elkövetői közül hányan kerülnek kézre. Tény, hogy igen nagy a különbség az ismertté vált bűncselekmények (2012-ben például 472 236) és az ismertté vált bünelkövetők (2012-ben 100 239) száma között.

A rendszerváltást megelőző időszakban, a '80-as években a bűnözés a maihoz képest meglehetősen alacsony szintű volt hazánkban (140–180 ezer bűncselekmény évente), és ezekben az ügyekben az elkövetők 80%-a ellen el is indult az eljárás, azaz ők „meglettek”. A bűnözés megugrását a '90-es években nem követte a felderítés hatékonyságának növekedése, sőt az inkább csökkent. Ez hozzájárult ahhoz, hogy növekedett az állampolgárok veszélyérzete.⁵ 2010-ben a felderítési arány 50% körül mozgott, vagyis a nyomozásoknak mindössze a fele volt eredményes.⁶ Ez természetesen bűncselekmény-típusonként eltérően alakult, és alakul napjainkban is. A nagy számban előforduló vagyoni elleni cselekmények eseteiben a sértett korábról viszonylag ritkán ismeri a tettest (körülbelül 25%-ban), ami nem segíti a rendőrséget a felderítésben. Ezzel szemben az erőszakos bűncselekmények körében, ahol egyébként is az a jellemző, hogy a sértett közvetlen kontaktusba kerül az elkövetővel, sokkal gyakrabban fordul elő, hogy az ügy érintettjei már korábban is ismerték egymást, akár napi (például családi, szomszédi) kapcsolatban vannak egymással (közel 70%-ban). Ezekben az ügyekben nyilvánvaló, hogy sokkal egyszerűbb a hatósági felderítő munka, és eredményesebb az eljárás is.

A felderítési hatékonyság/hatástalanság a sértetteket közvetlenül érinti, és „rossz esetben” nyilvánvalóan a hatóságok iránti bizalom megingásához, és ezzel együtt a bűnözéstől való félelem növekedéséhez is vezethet. Emellett a sikertelen eljárás csökkentheti a feljelentési kedvet, növelve a látenciában maradó esetek számát. A hatóság érdeke a bizalom erősítése, ezért időnként statisztikai „büvés-

⁵ GÖNCZÖL Katalin: A bűnözés társadalmi összefüggései. *Társadalmi Szemle*, 1993/3, 37–48.

⁶ IRM Statisztikai és Elemző Osztály: *Az ezredfordulót követő bűnözési helyzet. Elemzés az egységes nyomozó-hatósági és ügyészégi statisztikai adatai alapján*. IRM, Budapest, 2010.

kedést” is igénybe vesz a hatékony bűnüldöző tevékenység mellett. Közbizalmat élvező személyeknél is megfigyelhető, hogy magasabbrendűnek vélt motívumait, akár megtévesztés, manipuláció és hazugság útján is érvényesíteni akarják – írja *A rendőri hazugságokról* című tanulmányában Janza Frigyes.⁷ A lakosság emiatt mást érzékel, mint ami a hivatalos statisztikákban és kommunikációban megjelenik, ami azután ismét a bizalom csökkenéséhez vezet. Valójában tehát ez a tévhit és a téves kommunikáció ördögi köre, amelyből a hatóság nehezen tud csak kilépni. Ehhez a teljesítmény (eredményesség) mérésének eddigi formáját kellene megváltoztatni.

Számos hazai és a nemzetközi felmérés igazolja, hogy a bűnözéssel kapcsolatos félelmek egy része egyéb tényezőktől függetlenül jelenik meg. Lehetséges, hogy ezekben olyan alapvető érzések bukkannak fel újra és újra, amelyek az emberi viselkedés sajátjai. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy az érzelmek sem racionalitásukról nevezetese. Azaz könnyűszerrel előfordulhatnak teljesen indokolatlan, észszerűtlen, nem magyarázható félelmek is.⁸ Ez az egyébként nem feltétlenül objektív alapokon nyugvó szorongás azután a lakosságban *növekvő elvárásokat* alakít ki *a rendőrség munkájával kapcsolatban*, elsősorban a bűnmegelőzés (legyen minden sarkon rendőr, mindenhol kamera), másodsorban a bűnüldözés területén (legyen meg minden elkövető, sőt a gyanús alakokat is zárják be). Ez az óhaj azután visszatükröződhet a napi bűnmegelőzési politika alakulásában, amihez a lakosság akár önkorlátozás árán is sokszor nyújt támogatást.

Tényként fogadhatjuk el, hogy noha a biztonságérzet növelése és ezzel együtt a félelem csökkentése kiemelkedően fontos az emberek mindennapjaiban, ennek elérése azonban alapvetően nem rendőri feladat. Így a lakoságnak magának is tennie szükséges a biztonság megteremtése érdekében. Az empirikus vizsgálatok azonban azt az érdekes eredményt mutatták, hogy a lakosság tagjai közül a már áldozattá váltak viszonylag keveset tesznek a saját védelmük érdekében.

A lakosság egyéni biztonságfokozása, a rendőri megelőző munkával való elégedetlensége, a „magánbiztonság” megteremtése (riasztó, kamera, portaszolgálat, magán biztonsági szolgálat alkalmazása) megnyilvánulhat negatív módon is. Erre példa a jogos önvédelem törvényes kereteinek túllépése. Ez a napjainkban mind súlyosabbá váló jelenség, bár a büntetőjog hatókörébe tartozik, mégis igen jól mutatja, hogy megfelelő rendőri intézkedés, vagy akár csak jelenlét hiányában rossz irányt vehet, ha az állampolgár saját kezébe veszi a megelőzést, és így jutunk el az erőszak kérdésköréhez.

⁷ JANZA Frigyes: *A rendőri hazugságokról*. In: GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Pécsi Határvár Tudományos Közlemények IX*. Magyar Hadtudományi Társaság, Pécs, 2008, 45–60.

⁸ KÓ József: *A bűnözéstől való félelem*. In: *Áldozatok és vélemények I*. IRK Ferenc (szerk.), OKRI, Budapest, 2004, 57–84.

MÉDIA ÉS ERŐSZAK

A média erőszak-centrikussága, a hírekben és más műsorokban megjelenő erőszakos médiatartalmak felülreprezentáltsága egyrésztől egyfajta tömegigényt elégít ki a borzongás iránt, másrésztől viszont hozzájárul ahhoz, hogy a lakosságban téves kép alakuljon ki a bűnözés struktúráját és dinamikáját illetően, ami azután valóban félelmet vagy szorongást kelthet és/vagy állandósíthat a nézőkben. Mivel a médiában a bűnügyi tájékoztatás általános jellemzője a torzítás, a súlyos és erőszakos cselekmények felülreprezentálása, az emberek mindenütt jelentős mértékben félnek, gyakran a tényleges bűnügyi fertőzöttségtől vagy annak alakulásától függetlenül.

A média világában elsődlegesen a híradás a tájékoztatás olyan területe, amelyben bűnügyekről történik említés. A bűnelkövetésről, a jogszolgáltatás működéséről hírt adó beszámolók és programok napjainkra bekerültek abba a csoportba, amelybe a kiemelkedő személyiségek halála és temetése, a természeti katasztrófák, vagy a nagypolitika rendkívüli történései is tartoznak, vagyis rendszerint a hírek elején, nagy hangsúllyal szerepelnek.⁹ Hasonló jellegű hírekkel találkozhatnak az érdeklődők, bővebb terjedelemben, az egyes tematikus adásokban, mint amilyen a *Kékkő*, vagy egyéb csatornák magazinműsoraiban. Utóbbiak jelentős része meglehetősen szakszerűtlenül, szenzációkeltően dolgozza fel az adott ügyeket, kevésbé ügyelve a tényszerűsége. Hasonló folyamatokat tapasztalhatunk az internetes hírpiacokon. Fiktív agressziót érzékelnek az emberek nap mint nap a televízió-, illetve mozifilmekben, és akár a videojátékokban is.

A kutatások az erőszak kérdését elsősorban a média agressziót keltő, illetve ilyen cselekedetekre ösztönző hatása szempontjából szokták elemezni. Számos módon, egyebek között pszichológiai és szociológiai megközelítésben igyekeznek megmagyarázni a médiában látott agresszió által kiváltott hatásokat.¹⁰

Ezek a kutatások a jelenséget csak egyetlen aspektusból közelítették meg, így nem képesek összességében megmagyarázni a kiváltott hatásokat.

A vizsgálatok terepe sok esetben a téma szempontjából legveszélyeztetettebbnek tűnő korosztály, a gyermekek és a fiatalok csoportja volt. Azonban a számtalan kutatás egyike sem tudott egyértelmű eredményeket, szignifikanciát meghaladó egyenes összefüggést felmutatni a televízióban látott erőszak és a fiatal nézőkben kialakuló agresszív tendenciák között, noha azok a '60-as évektől kez-

⁹ BARABÁS A. Tünde – GYURKÓ Szilvia – VIRÁG György: *Média és igazságszolgáltatás*. In: *Kriminológiai Tanulmányok 43*. IRK Ferenc (szerk.), OKRI, Budapest, 2006, 11–38.

¹⁰ Lásd KORINEK László: *Kriminológia*. I. kötet. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 325–326.

dődően folyamatosan zajlottak.¹¹ *A televízió és a felnővekvő nemzedék – a televízió által közvetített erőszak hatása* című 1972-es kutatásból az derült ki, az erőszak látványa egyeseknél agresszivitáshoz vezethet, míg másoknál éppen az agresszivitás vezet az erőszak látványa iránti vonzódáshoz.¹²

Egy a '90-es évek végén végzett kísérlet eredményei arra jutottak, hogy az erőszakos filmek akkor növelik maximálisan a néző agresszivitását, ha

1. a néző eleve frusztrált;
2. a néző a számára rokonszenves agresszorral azonosul;
3. a való életből vett agresszív jelenet jobban növeli az agressziót, mint a filmbeli fiktív, megrendezett agresszivitás – *kivéve, ha az agresszió helyett szorongást kelt a nézőkben.*

Tehát az agressziót keltő hatások vizsgálatai során már viszonylag hamar felvetődött, hogy a média képes az emberekben a hírek, szórakoztató műsorok, sőt akár a reklámok sugárzásával *félelmet/szorongást* előidézni.¹³

Más kutatások szerint az agresszív személyek agresszívan reagálnak a filmen látott agresszióra, míg a kevésbé agresszív személyek kevésbé, azaz a személyiségvonások alapvetően meghatározzák a reakciókat.¹⁴

Grimm 1997-ben publikált tanulmányában egy 1042 személy bevonásával végzett vizsgálat eredményeit bemutatva úgy látja, hogy az erőszakos tartalmak az alapvető személyiségjegyeiktől függően idéznek elő agressziót vagy éppen szorongást.¹⁵

A pszichológiai megközelítések mellett jelentősek a társadalomelméleti kutatások is, amelyek szociológiai szempontból foglalkoznak a témával. *Gerbner* amerikai szociológus kutatásai során definiálta az úgynevezett „nehéz” néző fogalmát, akiknek a televízió az elsődleges ingerforrás, és ezért a világot negatívabbnak, erőszakosabbnak értékelik, mint a kevesebbet televíziózó nézők. Ezek a médiafogyasztók azok, akiknek torz elképzeléseik vannak a világról, a társadalom szerkezetéről és a problémákról is.¹⁶

¹¹ FRYDMAN, Marcel: *Televízió és agresszió*. Pont Kiadó, Budapest, 1999. Idézi STACHÓ László – MOLNÁR Bálint: *Médiaerőszak: tények és mítoszok*. MédiaKutató, 2003. www.mediakutato.hu/cikk/2003_04_tel/02_mediaeroszak

¹² HALL, Stuart: *A média és az erőszak*. Replika, 1999/35, 43–54.

¹³ BUSHMAN, Brad J.: Moderating Role of Trait Aggressiveness in the Effects of Violent Media on Aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 69, No. 5, 1995, 950–960.

¹⁴ *Uo.*

¹⁵ GRIMM, Jürgen: Between anxiety and aggression: Physiological and psychosocial effects of television violence. *European Psychiatry*, Vol. 11, Suppl. 4, 1996, 215.

¹⁶ GERBNER, George: *A média rejtett üzenete*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.

A tévéerőszak értelmezése körüli vita ma is tart. *Gerbner* és a kultivációs iskola szerint a tévézés önmagában is növeli a fenyegetettség érzését az emberekben; *Hall* és mások viszont azt hangsúlyozzák, hogy a saját mindennapi tapasztalat alapján indokolható „racionális” félelmet el kell különíteni a médiának tulajdonított „irracionális” félelemtől.¹⁷

Végül a médiaerőszak-kutatás területén fontos megemlíteni a *Stanley Cohen* által a '70-es években kidolgozott úgynevezett morális pánik elméletet. A kifejezés negatív értelmű, és arra a gyanútlan naivitásra utal, amellyel az emberek többsége viszonyult néhány deviáns jelenség reprezentációjára a médiában.¹⁸

Cohen elmélete szerint morális pánikról akkor beszélhetünk, ha egy csoport vagy egy bizonyos csoporthoz kapcsolódó jelenség az adott társadalom idealizált rendjét, elfogadott értékrendszerét fenyegető veszélyként tudatosul a társadalom tagjaiban. A morális pánik során kialakult képzetek beépülnek a társadalom hiedelemrendszerébe, és leegyszerűsítő magyarázatot kínálnak a társadalmi rendről szóló laikus elképzelések megalkotásához. Ez az elképzelés tehát szintén a hírek/erőszak által keletkező félelemérzetre alapoz. Cohen szerint a hatalmon lévők hajlamosak kihasználni a morális pánikokat, mert ezekkel könnyen elterelhetik a figyelmet a mélyebb, nehezebben kezelhető problémákról; hajlanak arra, hogy a környezeti és technikai kockázatok fölötti ellenőrzés helyett a deviáns viselkedés által hordozott, kisebb költséggel kezelhető fenyegetésre koncentráljanak.¹⁹ *Henry Jenkins* amerikai médiakutató a morális pánikok ezen ellentmondásosságát igazoló fontos példaként említi, hogy a politikusok és a szülők jelentős része kevésbé támadja a fegyverviselés szabályozását az Amerikai Egyesült Államokban, mint az agressziót közvetítő médiát: az iskolai lövöldözések kapcsán nem a fegyverviseléshez kapcsolódó törvény, hanem a médiában megjelenő erőszak a támadások elsődleges célpontja.²⁰

MÉDIA ÉS IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

A bűnügyi tájékoztatás rendszerében az igazságszolgáltatás alapvetően a hír forrása, a média pedig az információ közvetítője a publikumnak. A kapcsolat sajátossága, hogy az igazságszolgáltatási rendszer elemei nem csupán szolgáltatják

¹⁷ CSÁSZI Lajos: *Tévéerőszak és morális pánik*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2003, 59.

¹⁸ COHEN, Stanley: *Folk Devils and Moral Panics*. Martin Robertson, Oxford, 1972, 80. Idézi Császi Lajos: *i. m.*, 15.

¹⁹ STACHÓ–MOLNÁR: *i. m.*

²⁰ JENKINS, Henry: Lessons from Littleton – What Congress Doesn't Want to Hear About Youth and Media. *Independent School Magazine*, Winter 2000. Idézi STACHÓ–MOLNÁR: *i. m.*, 13.

az információt, de egyben szereplői is a hírnek. Az informátor tehát magáról is beszél. A hírforrás és a közvetítő egymásra utaltak, és érdekeik részben közösek: az igazságszolgáltatás folyamatában részt vevők tájékoztatni szeretnék a nyilvánosságot, a médium pedig megszerezni és közölni az információt. Ám egyúttal érdekellentét is feszül közöttük. Mivel az igazságszolgáltatás résztvevője nem egyszerű hírkibocsátó, hanem részese is a hírnek, ezért érdekelt abban, hogyan, milyen megvilágításban és szelekciókkal jelenik meg ez a hír, míg a média – mint a hírverseny résztvevője – főként az elsőbbségi és kizárólagos információszerezés lehetőségében érdekelt.

A jogalkalmazó szervek és a tömegtájékoztatás kapcsolata tehát összetett. A hatóság ugyanis a hír közlése során sokszor nem közölhet lényeges információkat a nyomozás eredményes lebonyolítása érdekében. A jogalkalmazás egyéb szervei által nyújtott információ is szelektált (nem lehet valamennyi büntetőügyről tájékoztatni, illetve minden tájékoztatásban ugyanazon mélységű információt szolgáltatni). Figyelemmel kell lenni a gyanúsított személyiségi jogaira is. Mindeközben a nyomozó hatóság – rendőrség – részéről szintén felvetődött, hogy tagjai számára védeltséget kell biztosítani. Így ez is a bűnügyi tájékoztatás korlátját jelentheti.

A másik oldalt tekintve, a média egyike azoknak az alapvető intézményeknek, amelyek a társadalmi tolerancia határait feszegetik. A műsorokban ezért, figyelembe véve a csatornák közötti versengést, a szenzációs, előre nem látható, drámai konfliktuskiváltó eseményeket helyezik előtérbe.²¹ A hírközlő igazságszolgáltatással ellentétben, ahol elsősorban a pontosság, a hitelesség és a szakszerűség a fontos, a média számára a gyorsaság, az érdekesség és a „fogyaszthatóság” az elsődleges.

A médiavizsgálatok azt jelzik, hogy a bűnügyi hírek mind a valóságtól, mind a bűnügyi statisztikák adataitól eltérő mintázatokat jelenítenek meg. A médiában tehát nem a valóság, csupán annak egy verziója jelenik meg – a bűnözést a tömegtájékoztató szervek szükségszerűen torzítva mutatják be. A gyakori, de érdektelennek látszó híreket nem közlik a sajtóban, ezért azokról viszonylag kevés információja van a lakosságnak, miközben a súlyos esetekről szenzációt keltően folyamatosan tudósít a sajtó. Tovább fokozza a súlyos bűncselekményekhez kapcsolódó félelmeket az a tény, hogy az ügyeket a sajtó végig követi a büntetőeljárás folyamán. Azaz bármilyen eljárási cselekmény kapcsán újra és újra előveszi: amikor az eset kiderült, amikor a rendőrség nyomozni kezd, az egyes nyomozati cselekményekhez kötődően, amikor az elsőfokú tárgyalás kezdődik vagy éppen zárul stb. Vagyis az emberek egy-egy borzongató ügy részleteit ismételtén átélik,

²¹ HALL: *i. m.*

ami szintén hozzájárul a szorongásaik növekedéséhez. A hírszervezetekben zajló hírtermelési folyamatok és a hírkészítés szerkezeti jellemzői alkotják a „média-valóságot” formáló tényezők egyik csoportját. Ezek jelentős hatással vannak a bűnről, a bűnözőkről és a büntető igazságszolgáltatásról a közönség számára közvetített képzetekre.²² A befolyásoló tényezők másik csoportja az újságírók, médiaszakemberek feltevései a közönségről, annak igényeiről, ízléséről, érdeklődéséről, preferenciáiról stb.²³

A szelekció és az egyszerűsítés tehát szükségszerű és elkerülhetetlen, ezért létezésük és működésük önmagában nem kérhető számon a médián. Lényegesek viszont a szelekciós szempontok, elvek és módszerek, valamint a leegyszerűsítés helye, mértéke és módja. A publikum ugyanis azt (és jellemzően csak azt) a világot látja, ismeri, amelyet a média számára közvetít. A legtöbb embernek nincs közvetlen személyes tapasztalata erről, vagy ha van, az – a bűnözés egészét tekintve – többnyire elenyésző mennyiségű, és semmiképpen nem „reprezentatív”, számukra tehát a bűnözésről a média által közvetített szelektált és szimplifikált kép a „való világ”. Az átlagos (a bűnözéssel szakmai vagy egyéb kapcsolatban nem álló) polgár nem tudja, milyen is a bűnözés és a büntető jogszolgáltatás valójában; azt a képet ismeri, azt a világot gondolja valóságosnak, amelyet számára a média kultivál.²⁴

Látni kell azt is, hogy az erőszakot bemutató médiatartalmak korántsem gyakorolnak azonos hatást a nézőkre. A legfontosabb különbség a szórakoztató célú fikatív bűnügyi történet, a krimi és az információs célú, valóságos esetet ismertető úgynevezett rendőrségi tudósítás között van. Az erőszak elfogadhatóságának szempontjából nézve e két műfaj jellegzetességeit tekintve a szórakoztató célú krimi nem jelent akkora fenyegetést, nem idéz elő olyan megoldatlan feszültséget a nézőkben, mint amelyet a valóságos bűnesetekről szóló információk keltenek. Úgy is fogalmazhatunk, hogy teljesen más a néző viszonya a krimihez, amelyről tudja, hogy fikció, mint ahhoz a rendőrségi tudósításhoz, amely a környéken elkövetett erőszakra szól.²⁵ Ezt a feltételezést a közönségnek arra a jól ismert szociológiai szerepére alapozhatjuk, amely szerint még a krimik közül is komolyabban veszik az emberek azokat, amelyek cselekményei a saját országukban történtek, mint azokat, amelyek a világ távolabbi tájain játszódnak.²⁶

²² BARABÁS–GYURKÓ–VIRÁG: *i. m.*

²³ JEWKES, Yvonne: *Media and Crime*. Sage Publications, London, 2004, 37.

²⁴ BARABÁS–GYURKÓ–VIRÁG: *i. m.*

²⁵ CSÁSZI: *i. m.*, 19.

²⁶ SPARKS, Richard: *Television and the Drama of Crime: Moral Tales and the Place of Crime in Public Life*. Open University Press, Buckingham–Philadelphia, 1992. Idézi Császi Lajos: *Uo.*, 95–96.

A különböző elméleteket tekintve látszik, hogy azok szinte mindegyike tartalmaz fontos kapcsolatokat és összefüggéseket a média által sugárzott erőszak és az állampolgárok aktuális állapota között, akár pszichológiai, akár szociológiai szempontú is a megközelítésük. Egyes elméletek, különösen a kezdeti, laboratóriumi körülmények között végrehajtott kísérletek, egysíkúan közelítik meg a kérdést. A valóságban ritkán fordul elő, hogy kiskorú, éretlen vagy kóros személyiségű emberek az erőszak bemutatása, vagy ilyen esetek sugárzása hatására hasonló agresszív cselekményt követnek el. Így nem feltétlenül tapasztalhatjuk meg azt a közvetlen hatást, ami azt feltételezi, hogy a tömegkommunikáció szinte közvetlen és azonnali változást tud elérni. A mára már klasszikussá vált példa erre Orson Welles legendává vált *Támadás a Marsról* című rádiójátéka 1938-ban, amikor a hallgatók igaznak vélték a rádiójátékban hallottakat, és sokan pánikba esve az utcákra rohanva kerestek menedéket a földönkívüliek támadása előtt.

Noha a kutatások zöme a „mindenható médiával” szemben mára már messze komplexebb modellben írja le a szimbolikus kommunikáció és az arra adott emberi válaszviselkedés közötti kapcsolatot, mint azt a kezdeti, direkt ingerválasz-feltételezések tették, a közfelfogás még ma is hajlik a média erejét ilyen közvetlen, egyirányú, ok-okozat összefüggésben látni.²⁷ *A média minden esetben a személyiség szűrőjén át fejt ki hatásait, bár kétségtelen, hogy vissza is hathat a személyiség alakulására, különösen gyermek- vagy ifjúkorban, esetleg befolyásolható egyéb állapotban.* Így befolyásoló tényező lehet a néző kora (a gyermekek sérülékenyebbek, míg az idősek hiszékenyebbek és emiatt túl aggodalmasak), neme, aktuális lelkiállapota (például depresszió vagy éppen felhangoltság, csalódottság stb.), műveltsége és társadalmi státusa. Hasonlóan jelentős a szocializációs közeg, amelyhez az egyén kapcsolódik, és amelyben esetleg az adott hírt, filmet, eseményt észleli például (családi, iskolai, vallási, nemzeti stb. közösség). Ezek a körülmények mindenképpen visszahatnak arra, hogyan reagál a néző a média által sugárzott erőszakra.

Tudomásul kell venni azonban, hogy a bűnözésről, bűnözőkről kialakított kép formálásában a tömegtájékoztatás bár nem az egyetlen, de kétségkívül az egyik legmeghatározóbb eszköz. Így nyilvánvaló, hogy a félelmek és mindennapi szorongások alakulásában szerepet játszanak a közvetített képek, különösen a „rossz”, negatív tartalmú hírek. Bár a médiától nem várható sem mértéktartás, sem önkorlátozás, ha az igazságszolgáltatás szervei felismerve mindezt, céltartan kommunikálnak (és nem „szívárogtatva”), valamint az egyes bűnesetek megjelenítése kapcsán súlyt fektetnek a korrekt tájékoztatásra, magyarázatra

²⁷ KÓSA Éva: *A média szerepe a gyerekek fejlődésében*. Mindentudás Egyeteme, 2004. november 8.; KÓSA Éva: *Szülői részvétel a fiatalok médiahasználatában*. In: *A média hatása a gyerekekre és a fiatalokra*. GABOS Erika (szerk.), III. Nemzetközi Konferencia, Balatonalmádi, 2006.

és a megelőzés lehetőségeinek elemzésére, sokat tehetnek a lakosság félelmének csökkentése érdekében.

Tény az is, hogy a félelem csökkentésében bár szerepet játszhat a rendőrség, de azt megszüntetni biztosan nem tudja, mint ahogyan nyilvánvalóan nem tudja felszámolni a bűnözés egészét sem. Feladata sokkal inkább a konfliktusok felismerése, az egyes, bűnözést kiváltó „krízisgócok” azonosítása, amit követ a szükséges intézkedések megteremtése, megelőzve az állampolgári önhatalom gyakorlását.

A rendőrség a világos kommunikáció segítségével kialakíthatja a közösséggel való jó kapcsolatát, megteremtheti a bizalmat, tehát ahogyan Janza tábornok írja a már fent idézett tanulmányában: a rendőr nem hazudhat munkája során.²⁸ A bizalom kialakulása és az állampolgároknak a tényleges helyzetre való felkészítése azután hosszú távon fokozhatja a bűncselekmények megelőzésének és felderítésének eredményességét, ami szintén hozzájárul a lakosság félelmének csökkentéséhez.

Felhasznált irodalom

- BARABÁS A. Tünde – GYURKÓ Szilvia – VIRÁG György: *Média és igazságszolgáltatás*. In: *Kriminológiai Tanulmányok 43*. IRK Ferenc (szerk.), OKRI, Budapest, 2006, 11–38.
- BUSHMAN, Brad J.: Moderating Role of Trait Aggressiveness in the Effects of Violent Media on Aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 69, No. 5, 1995, 950–960.
- COHEN, Stanley: *Folk Devils and Moral Panics*. Martin Robertson, Oxford, 1972, 80.
- CSÁSZI Lajos: *Tévétörzsek és morális pánik*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2003, 59.
- FRYDMAN, Marcel: *Televízió és agresszió*. Pont Kiadó, Budapest, 1999.
- GERBNER, George: *A média rejtett üzenete*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- GÖNCZÖL Katalin: A bűnözés társadalmi összefüggései. *Társadalmi Szemle*, 1993/3, 37–48.
- GRIMM, Jürgen: Between anxiety and aggression: Physiological and psychosocial effects of television violence. *European Psychiatry*, Vol. 11, Suppl. 4, 1996, 215.
- HALL, Stuart: A média és az erőszak. *Replika*, 1999/35, 43–54.
- JENKINS, Henry: Lessons from Littleton – What Congress Doesn't Want to Hear About Youth and Media. *Independent School Magazine*, Winter 2000.
- JANZA Frigyes: A rendőri hazugságokról. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IX*. GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.), Magyar Hadtudományi Társaság, Pécs, 2008, 45–60.
- JEWKES, Yvonne: *Media and Crime*. Sage Publications, London, 2004, 37.
- KÓ József: *A bűnügyi statisztika és a bűnügyi helyzet változása*. Kézirat, Budapest, 1999.

²⁸ JANZA: *l. m.*, 57.

- KÓ József: *A bűnözéstől való félelem*. In: *Áldozatok és vélemények I.* IRK Ferenc (szerk.), OKRI, Budapest, 2004, 57–84.
- KORINEK László: *A bűnözés visszatükröződése*. In: *Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözéskontroll*. GÖNCZÖL Katalin – KORINEK László – LÉVAY Miklós (szerk.), Corvina Kiadó, Budapest, 1996, 75–92.;
- KORINEK László: *Kriminológia*. I. kötet. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 325–326.
- KORINEK László: *Rejtett bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988, 151.
- KÓSA Éva: *A média szerepe a gyerekek fejlődésében*. Mindentudás Egyeteme, 2004. november 8.
- KÓSA Éva: *Szülői részvétel a fiatalok médiahasználatában*. In: *A média hatása a gyerekekre és a fiatalokra*. GABOS Erika (szerk.), III. Nemzetközi Konferencia, Balatonalmádi, 2006.
- SPARKS, Richard: *Television and the Drama of Crime: Moral Tales and the Place of Crime in Public Life*. Open University Press, Buckingham–Philadelphia, 1992.
- STACHÓ László – MOLNÁR Bálint: Médiaerőszak: tények és mítoszok. *Médiakutató*, 2003. www.mediakutato.hu/cikk/2003_04_rel/02_mediaeroszak